

gelen yerde yuvarlak, diğer iki yönde dikdörtgen açıklıklı iki penceresi vardır. İşlevini yitiren mekân, günümüzde askerî cenaze törenlerinde kullanılan malzemenin korunduğu depo vazifesi görmektedir.

Hamam camininin kuzeyinde olup Kavak Sarayı Hamamı'nın yerine ve bu hamamın temellerinden yararlanılarak inşa edilmiştir. Aynî divanında belirtildiği üzere 1217 (1802) yılında tamamlanan yapının bina emini Ali Bey'dir. Tek hamam şeklinde inşa edilen hamamın soğukluk kısmı betonarme olarak yeniden yapılmıştır. İlliklik kısmında odalar ve tuvaletler vardır. Büyük bir kubbenin örttüğü sıcaklık bölümü, etrafını çevreleyen küçük kubbeli dört halveti ve beşik tonoz örtülü üç eyvanı ile klasik hamam şemasına sahiptir. İlliklik kısmının halvetlerindeki iki kurnanın sarayın eski hamamından kaldığı düşünülebilir. Selimiye Kışlası'nın Birinci Ordu Komutanlığı'nın kullanımına verilmesinden sonra bir süre kışla hamamı olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise depo vazifesi görmektedir.

Külliyenin yakınında Çiçekçi semtinde III. Selim'in bir çeşmesi bulunmaktadır. Külliye yapılarıyla birlikte ele alındığı anlaşılacak çeşme, kitâbesine göre 1217 (1802) tarihlidir. On mısralı kitâbenin metni Seyyid İhyâ Efendi'ye, hattı Yesârîzâde Mustafa İzzet'e aittir. Taş-tuğla almaşık örgülü bir hazneye sahip yapının pahlı olan bir köşesine yerleştirilen mermer çeşme üzerindeki tuğra bugün mevcut değildir. İki yanı pilastirlerle sınırlanan çeşme yuvarlak kemerli olup aynası oval formudur.

BİBLİYOGRAFYA :

III. Selim Vakfiyesi, VGMA, Defter, nr. 643; BA, CS, nr. 1164; BA, CA, nr. 51941; BA, D.BŞM. BNE, nr. 16122; TSMA, nr. D.2240; nr. E.9295/44; Câbî Ömer Efendi, *Târîh* (haz. Mehmet Ali Beyhan, doktora tezi, 1992), İÜ Ed. Fak. Genel Ktp., nr. TE 9, tür.yer.; Ayda Arel, *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İstanbul 1975, s. 90; Selçuk Batur, "Bir Geç Osmanlı Yapısı, Üsküdar'da Selimiye Camisi", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 375-396; a.mlf., "Selimiye Camii", *DBİst.A*, VI, 512-515; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, I, 259-264; II, 105-106; Celâl Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul, ts. (Maarif Basımevi), II, 418; İbrahim Dinceli, *Selimiye Camii İç ve Dış Mimari Süslemeleri* (yüksek lisans tezi, 1989), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, I, 323-332; II, 925-926, 973-974; III, 1160-1161, 1481-1483; M. Gözde Ramazanoğlu, *Osmanlı Yenileşme Hareketleri İçerisinde Selimiye Kışlası ve Yerleşim Alanı* (doktora tezi, 2003), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü; Kevork Pamukçyan, "Üsküdar'daki Selimiye Camii'nin Mimarı Kimdir?", *TT*, XIII (1990), s. 85-87; Oktay Aslanapa, "Selimiye Camii", *TA*, XXVIII, 398-399.

M. GÖZDE RAMAZANOĞLU

SELİMİYE KIŞLASI

İstanbul'da XIX. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen kışla.

Kareye yakın dikdörtgen planlı (267 × 198 m.), iç avlulu, yüksek istinat duvarları üzerinde yükselen üç katlı çok büyük ve ihtişamlı bir yapı olup köşelerindeki kuleler âbidevi görünüşünü tamamlar. İlk defa Sultan III. Selim tarafından 1800-1803 yıllarında Üsküdar'daki Kavak Sarayı'nın arsasına yaptırılmıştır. 1803'te müstemilâtıyla birlikte tamamlanan kışla, bugünkü binanın üçte biri kadar bir alana sahip olmakla birlikte dönemi için büyük bir yapıdır ve İstanbul'daki büyük kışlalar döneminin başlangıcını teşkil eder. Nizâm-ı Cedîd hareketini başlatan III. Selim, kışlasını yeni düzenin askerî alandaki mekânsal karşılığı olarak inşa ettirmiştir.

Yapının iki katlı ve iç avlulu olduğu, plan şemasının avlu tarafında açık bir koridorla dış cepheler boyunca sıralanan odalardan meydana geldiği, yirmi dokuz odalı kısmî bodrumu bulunduğu tesbit edilmektedir. Bu dönemde köşelerinde kuleler yoktur. Binanın kuzey ve güney cephelerindeki kapıları özenle işlenmiştir. Tâlim meydanı deniz tarafındadır. İki kasrı hümayundan biri giriş kapısının üzerinde, diğeri tâlim meydanındadır. Bir de camisi vardır. Hastahane, mutfak, çamaşırhane gibi servis birimleri kışlanın doğusunda ve batısında olmak üzere ikişer tanedir.

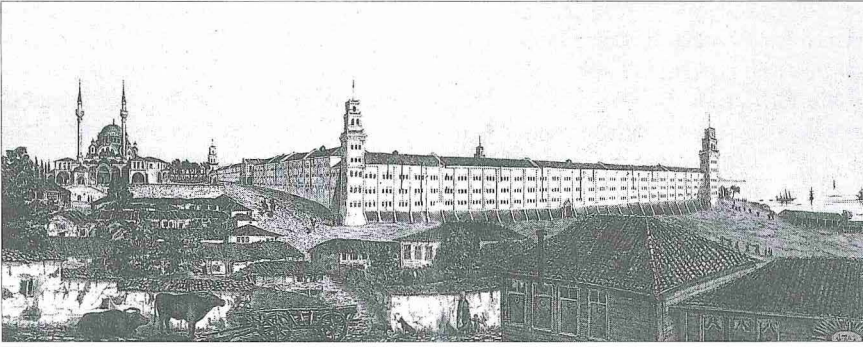
Binanın dış duvarları düzgün kesme taş, ara duvarları moloz taş örgülü, döşemele-

ri ve çatısı ahşaptır. Yapının içinde kalem işi bezemelere yer verilmiştir. Kışlanın ön keşif defterinde Mimarbaşı Mehmed Ârif Ağa'nın imzası vardır. Mühendis olarak Abdurrahman Efendi görevli olup bina emini Baruthâne Nâzırı Ahmed Efendi'dir. III. Selim dönemi boyunca kışlanın özel bir adı olmayıp bu dönemde sırasıyla Muallem Bostânî Neferâtının İkameti İçin İnşa Edilen Yeni Kışla, Muallem Asker Kışlası, Kavak Sarayı Arsasındaki Neferât Kışlası gibi sıfatlarla tanımlanır. 1805'te Üsküdar Kışlası, 1807'de Muallem Bostânî Neferâtının Kışlası diye anılır. 1830'dan sonra Selimiye Kışlak-ı Âlisi, Selimiye Kışla-i Hümayunu olarak adlandırılır.

İnşaat defterine göre benzersiz biçimde ve "yoktan var edilerek" (îcad ve ibda') yapıldığı ve kütlenin büyük olduğu ifade edilmiştir. Burada diğer kışlalardan farklı şekilde bir mehter bölümü, topçular ve süvari birliği bulunur. Askerler fenn-i hendese kurallarına göre eğitilir. Nizâm-ı Cedîd kapsamında kurulan Anadolu kışlalarından askerler getirilerek burada tâlim yaptırılmıştır. 1807'de Kabakçı Mustafa ayaklanmasıyla Nizâm-ı Cedîd hareketine son verildiğinde kışlanın han yapılması için فرمان çıkmış, süslemeli kapı saçakları yıkılmıştır. Temmuz 1808'de II. Mahmud tahata çıktıktan sonra onarılan bina Sekbân-ı Cedîd askerlerine tahsis edilmiştir. Kasım 1808 isyanında yeniçeriler tarafından "külliye ve bir daha bina olunmamak üzere" yıkılmış, 1809'da enkazı ve arazisi satışa çıkarılarak tarihten tamamen silinmeye çalışılmıştır.

Selimiye Kışlası - İstanbul

Selimiye Kışlası'nı gösteren XVIII. yüzyıla ait bir gravür (Lady Alicia Blackwood, *Scutary, the Bosphorus and the Crimea*, [baskı yeri yok] 1857, II, lv. I)

15 Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın ilgasıyla birlikte kışlanın yeniden inşası için hazırlıklar başlamış, Temmuz 1826'da kışlanın satılan arazisinin ve çevresinin kamulaştırma işlemleri tamamlanmıştır. Bu dönemde kışlanın hem mimari projesi hem maketi hazırlanmıştır. Bina iç avlusu, avlu tarafındaki koridoru ve dış cephesi boyunca sıralanan odalarıyla yeniden inşa edilen kışlanın dış ve iç duvarları taş, döşemeleri ve çatısı ahşaptır. Dört cephesinde birer kapısı olan yapının köşelerindeki kuleler de bu dönemde inşa edilmiştir. 27 Ocak 1829'da görkemli bir törenle açılan kışlanın mimari sorumlusu dönemin Hassa başmimarı Seyyid Abdülhalim Efendi, bina emini Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyün'dan eski Filibe nâzırı Morevî Osman Efendi'dir. Yapının kapılarında farklı tarihlerde kitâbelerin yer alması kışlada yapılan onarımlara işaret eder. Güney kapısında 1243 (1828), doğu ve batı kapılarında 1258 (1842), kuzey kapısında 1269 (1853) tarihli kitâbeler bulunmaktadır.

II. Mahmud zamanında bir cephesi kâğıre çevrilen binanın 1841'de avlu tarafındaki açık koridorları kapatılarak kâğıre dönüştürülmüştür. 26 Ekim 1847 gecesi çıkan yangında kuzey ve batı kanatları yanmış ve kısa bir süre sonra diğer duvarları da kâğır yapılarak onarılmış, birinci kat koridorlarının döşemeleri voltaya dönüştürülmüştür. 1960-1965 onarımında en alt kat dışındaki bütün döşemeler betonarmeyle çevrilmiş ve kuzey kanadının doğu bölümünde binanın dış duvarları korunarak içi betonarme ile yenilenmiştir. Eğimli bir arazide Selimiye Kışlası gibi büyük bir binayı oturtmanın zorluğundan dolayı binanın girişleri arasında kot farkları

vardır. Kuzey cephesindeki giriş katı güney cephesinin en üst katı haline gelerek binayı kesintisiz kuşatır.

Selimiye Kışlası, Kırım savaşında İngiliz askerlerine verilmiş, aileleriyle gelen askerlerin ikameti sağlanmış, savaş sırasında hastahane olarak kullanılmıştır. Hasta ve yaralı İngiliz askerlerine bakmak üzere gelen Florance Nightingale kışlanın Selimiye Camii tarafındaki kulesinde ikamet etmiştir. Padişaha ayrılan bu kulenin Florance Nightingale'e tahsis edilmesi ilginçtir. Burası halen Florance Nightingale Müzesi olarak korunmakta olup ziyarete açıktır. Kırım savaşında büyük dikkat çeken bina Avrupa gazetelerine de konu olmuştur. Osmanlı ordusundaki ilk terhis töreni 26 Mart 1844'te bu kışlada yapılmıştır. Büyük Üsküdar yangınında harikzedeler (Temmuz-Ekim 1887), sonraları muhacirler (1921) ve mübadele sırasında göçmenler (1950) Selimiye'de ağırlanmıştır. I. Dünya Savaşı'nda asker sevkıyatı Selimiye Kışlası'ndan yapılmış, 1920'de İstanbul'un işgalinde kışla İtalyan kontrolüne girdiğinde esir düşen Osmanlılar burada tutulmuştur. Kurtuluş Savaşı sırasında Selimiye Kışlası'ndan Anadolu'ya silâh kaçırılmış, işgal sırasında İstanbul'a giren ilk piyade birlikleri Selimiye'de kalmıştır (1923). Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir süre boş kalan kışlanın maddî ve mânevî değerinin iade edilmesine karar verilerek 1959'da askerî ortaokul yapılmıştır. Kışla 1964 yılından beri Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin Birinci Ordu'sunun yönetim merkezi ve Birinci Ordu Komutanlığı karargâhidir.

BİBLİYOGRAFYA :

III. *Selim Vakfiyesi*, VGMA, Defter, nr. 643; BA, MAD, nr. 9859, 10434, 16356; BA, CA, nr. 6338, 16137, 43859, 51941; BA, CS, nr. 1164; BA,

D.BŞM.BNE, nr. 16122, 16488; BA, ML.MSF, nr. 2406; BA, ML, nr. 587; BA, A.MKT.NZD, nr. 266/2-2/2; BA, HH, nr. 29060; Filiz Güneri, *İstanbul Selimiye Kışlası ve Selimiye Camii* (mezuniyet tezi, 1966), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi Bölümü; *Selimiye: 1959-1961* (haz. Serdar Öztürk), İstanbul 1961; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, I, 350-364; Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, İstanbul 1995, I, 77-78; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, III, 1259-1270; M. Gözde Ramazanoğlu, *Osmanlı Yenileşme Hareketleri İçerisinde Selimiye Kışlası ve Yerleşim Alanı* (doktora tezi, 2003), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü; Baha Gürfirat, "Selimiye Kışlası", *BTTD*, sy. 12 (1968), s. 79-81; Afife Batur, "Selimiye Kışlası", *DBİst.A*, VI, 515-516.

M. GÖZDE RAMAZANOĞLU

SELİMİYE KÜTÜPHANESİ

II. Selim'in Edirne'de Selimiye Külliyesi'nde kurduğu kütüphane.

II. Selim'in 982'de (1574) yapımı tamamlanan Selimiye Külliyesi'nde medresesi için tesis ettiği kütüphane caminin güneyinde sağ tarafta yer almakta, gerek dönemine göre zengin koleksiyonu gerekse katalogunun mükemmeliyeti bakımından dikkati çekmektedir. Kuruluşu sırasında kütüphanede 400 civarında kitap bulunmaktaydı. Bu kitapların bir listesi, bu külliyenin vakfiyesinin sonunda bulunmaktadır (VGMA, 1395, s. 91-114). II. Selim vakfiyesinde daha önce görülen konu başlıklarından farklı bir konu başlığının bulunmadığı, ancak fıkıh bölümünde fetva diye yeni bir alt başlık ihdası yoluna gidildiği görülmektedir. Kitapların tavsifinde de Fâtiha ve İsmihan Sultan kataloglarında görülen yol takip edilmiştir (Erünsal, s. 226). Vakfiyeye ekli olarak hazırlanan katalogun girişinden anlaşıldığına göre burada, Süleymaniye'de olduğunun aksine külliyenin tamamlanmasından birkaç yıl önce, kurulacak kütüphane için Hazine-i Âmir'e den kitap temin edilmiştir: "Sultan Selim Han hazretlerinin mahrûse-i Edirne'de bina buyurulan medrese-i şerifelerine vakf için Hızâne-i Âmir'e den ihraç olunan kitaplar evsafıyla defter olunmak ferman olmağın işbu defter-i hakikat-güster semânine ve tîs'a mie senesinde ... tahrir olunup ..." (VGMA, 1395, s. 91). 23 Şâban 980 (29 Aralık 1572) tarihli bir belgeden öğrenildiğine göre hazırlanan kitaplar muşambalara sarılarak sandıklara konulmuş ve Edirne'ye gönderilmiştir (BA, MAD, KK. 67, s. 776).

II. Selim, 987 (1579) tarihli vakfiyesine personelle ilgili olarak diğer kütüphane vakfiyelerinde yer alanlardan farklı şart-